

مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای
سال ششم، شماره بیست و یکم، تابستان ۱۳۹۳

بررسی نقش ارتقاء روستاها به شهر در توسعه نواحی روستایی مطالعه موردی: دهستان ایچ (شهرستان استهبان)

سعیدرضا اکبریان رونیزی: استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران*

دریافت: ۱۳۹۲/۴/۲۲ - پذیرش: ۱۳۹۳/۲/۲۸، صص ۱۱۲-۱۰۱

چکیده

در چند دهه اخیر توسعه و تقویت شهرهای کوچک همواره به عنوان راهبردی برای توسعه منطقه‌ای و روستایی مورد توجه قرار گرفته و چنین بیان می‌شود که این شهرها بعنوان مکانهای مرکزی، بیشترین روابط را با سکونتگاههای روستایی اطراف خود برقرار می‌سازند، لذا پتانسیل آنها دارند تا در توسعه نواحی روستایی ایفای نقش کنند. در ایران در پی سیاست تبدیل روستاها به شهر بسیاری از نقاط روستایی به شهر ارتقاء یافته و در نظام سلسله مراتب سکونتگاهی بعنوان شهرهای کوچک بشمار می‌آیند. از جمله این شهرها شهر کنونی ایچ واقع در شهرستان استهبان (استان فارس) است که در سال ۱۳۸۱ به نقطه شهری ارتقاء یافته است. لذا در پژوهش حاضر تلاش گردیده به این سوال کلیدی پاسخ داده شود که «آیا ارتقاء ایچ به نقطه شهری توانسته نقش موثری در توسعه نواحی روستایی دهستان داشته باشد؟». روش تحقیق در این پژوهش توصیفی تحلیلی و جمع‌آوری داده‌ها مبتنی بر روش اسنادی و میدانی است. جامعه آماری پژوهش خانوارهای ساکن در روستاهای دهستان ایچ است که با بهره‌مندی از روش کوکران تعداد ۲۷۰ خانوار بعنوان نمونه آماری تحقیق انتخاب شدند. نتایج بدست آمده نشان می‌دهد که ارتقاء ایچ به نقطه شهری توانسته نقش موثری در توسعه روستاهای این دهستان داشته باشد. با این وجود تاثیر شهر شدن ایچ هم در بین شاخص‌ها و هم روستاهای مختلف یکسان نبوده و تفاوت معناداری بین آنها وجود دارد. همچنین نتایج نشان داد بین میزان مراجعات روستائیان به شهر ایچ و ارزیابی آنها از نقش این شهر در توسعه روستایی و نیز رضایت‌مندی آنها از شهر شدن ایچ، رابطه معنادار مستقیم آماری وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: ارتقاء روستا به شهر، توسعه روستایی، شهر ایچ

۱- مقدمه

۱-۱- بیان مساله

در سالهای اخیر با رشد سریع شهرهای بزرگ کشورهای در حال توسعه، ظهور مسائل مربوط به کمبود واحدهای مسکونی و بالا رفتن میزان بیکاری، عده‌ای از محققان پیشنهاد کرده‌اند برنامه‌ریزی‌های توسعه بر اساس تأکید بر پویایی شهرهای کوچک تهیه شود (شکویی، ۱۳۸۰: ۴۱۳). توجه به شهرهای کوچک و متوسط در پاسخگویی به نتایج نامطلوب رویکردهای بالا به پایین و اقتصاد کلان بود که بدلیل بی‌توجهی به سطوح پایین‌تر سلسله‌مراتب فضایی در راه توسعه شکست خورده بودند (Owsu, 2008: 454).

این اعتقاد وجود دارد که امکانات رفاهی در کشورهای در حال توسعه به طور نامساوی پخش می‌گردد که عموماً نیز در شهرهای بزرگ متمرکز می‌شوند. طبق اصول اولیه نظریه عدالت اجتماعی تسهیلات عمومی همچون تعلیم و تربیت و امکانات بهداشتی باید در دسترس همه شهروندان و از جمله کسانی که در مناطق روستایی زندگی می‌کنند قرار داشته باشد. از طرف کسانی که از تئوری مکان مرکزی الهام گرفته‌اند، شهرهای کوچک بعنوان مکانهای مناسبی برای ارائه چنین خدماتی به مناطق روستایی مورد توجه قرار می‌گیرند (Tuerah, 1997: 15).

کانونهای کوچک شهری اولین هسته‌های شهری و بلافاصله نقاط و نواحی روستایی و بعنوان حلقه اتصال نواحی روستایی با شهرهای بزرگتر قلمداد می‌شوند که هر گونه تحرک و فعالیتی در این کانونها، در

وهله نخست و بی واسطه حوزه‌های روستایی را تحت تأثیر قرار می‌دهد (فنی، ۱۳۸۲: ۴۴). هیندردینک و تیتوس (۱۹۹۸) اظهار می‌دارند که در مناسبات روستایی - شهری نقش شهرهای کوچک بسیار مهم است ولی اکثراً نادیده گرفته می‌شود (Hinderdink and Titus, 1998: 49). جانسون (۱۹۷۰) موضوع شهرهای کوچک و ارتباط آنها با توسعه روستایی را برای نخستین بار در زمینه برنامه‌ریزی منطقه‌ای می‌بیند و چنین مطرح می‌کند که برای ادغام اقتصاد روستاها با اقتصاد شهرهای بزرگتر، وجود شهرهای کوچکتر ضروری است (زبردست، ۱۳۸۳: ۲۵). در کشورهای در حال توسعه شهرهای کوچک به عنوان یک پیوند ضروری در زنجیره روستا - شهری محسوب می‌شوند. آنها به عنوان مراکزی برای بازاریابی و فرآوری کالاهای کشاورزی، پتانسیلی برای جلوگیری از مهاجرت‌های گسترده روستا - شهری و به عنوان ابزاری برای پخش تکنولوژی مدرن و ارزشها به حومه شهری در نظر گرفته شده‌اند (حسین‌آبادی، ۱۳۹۱: ۱۱۶).

با این تفاسیر شاید مهمترین نقشی که برای شهرهای کوچک می‌توان بیان داشت، انتقال و تقویت توسعه در ناحیه تحت نفوذ روستایی باشد (سرای، ۱۳۸۶: ۱۷۲). بنابراین در فرآیند برنامه‌ریزی توسعه روستایی، توسعه شهرهای کوچک را نمی‌توان نادیده گرفت. چرا که این کانونها حد فاصل شهرهای بزرگ و نقاط روستایی بوده و امکانات و خدماتی را به نواحی روستایی خود ارائه می‌دهند و می‌توانند نقش موثری

ارتقاء یافته در توسعه روستایی ضروری و اهمیت زیادی دارد.

۱-۳- اهداف تحقیق

هدف اصلی این پژوهش بررسی نقش ارتقاء ایچ (به نقطه شهری) بر توسعه سکونتگاههای روستایی پیرامون آن (دهستان ایچ) است.

۱-۴- پیشینه تحقیق

پیرامون نقش شهرهای کوچک - که عموماً نقاط روستایی ارتقاء یافته به شهر هستند - در توسعه نقاط پسرکرانه روستایی مطالعات و تحقیقات بیشماری در داخل و خارج از کشور شده انجام است. باجراچاریا (۱۹۹۴) در مطالعه خود در مناطق کوهستانی نپال بر عدم موفقیت شهرهای کوچک در توسعه روستایی و منطقه‌ای اذغان داشته است. لیگاله (۱۹۸۲) در مطالعه خود از بررسی نقش شهرهای کوچک در توسعه ملی آفریقا به نقش مرکزیت این شهرها بر روستاهای پیرامون اذغان دارد و اینگونه شهرها را بعنوان محرک توسعه نواحی روستایی قلمداد می‌کند. پی یون (۲۰۰۸) در تحقیق خود بر روی شهرهای کوچک چین بیان می‌دارد این شهرها مکان مناسبی برای توسعه کانونهای زیستی بوده و مانع از مهاجرت روستائیان به شهرهای بزرگ می‌شود. در مطالعات داخلی، پژوهش کریمی (۱۳۹۱) در بخش دیلمان بر عدم موفقیت سیاست تبدیل روستا به شهر در توسعه منطقه‌ای دلالت دارد. نیک سرشت و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهشی به این نتیجه رسیده اند که شهر سرابله اثرات مستقیمی بر روی توسعه روستاها داشته و موجب افزایش درآمد، مشارکت جمعی، امیدبه زندگی

در توسعه نواحی روستایی داشته باشند. از سویی نیز نحوه روابط میان شهرها و روستاها به طرق مختلف بر توسعه و شکل دهی روستاها تاثیر می‌گذارد.

۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

در ایران طی چند دهه گذشته بسیاری از نقاط روستایی با اجرای سیاست تبدیل روستاهای بزرگ به شهر، به نقاط شهری تبدیل شده اند. نتایج این سیاست با بررسی سیر تحول تعداد شهرهای کشور طی دوره ۹۰-۱۳۳۵ به وضوح مشخص است، بطوریکه تعداد ۱۹۹ نقطه شهری کشور در سال ۱۳۳۵ به ۱۳۳۱ نقطه شهری در سال ۱۳۹۰ افزایش یافته است. در همین راستا در استان فارس تعداد ب از نقاط روستایی به نقاط شهری تبدیل شده اند. بطوریکه تعداد شهرهای این استان از ۲۴ شهر در سال ۱۳۴۵ به ۹۳ شهر در سال ۱۳۹۰ رسیده یعنی در هر سال ۱/۵ روستا به شهر تبدیل شده است. در این استان، شهر کنونی ایچ واقع در شهرستان استهبان از جمله کانونهای کوچک شهری است که در سال ۱۳۸۱ در پی سیاست تبدیل روستاها به شهر به نقطه شهری تبدیل شده است. در همین رابطه می‌باید به اهداف ارتقا روستاها به شهر اشاره نمود که سیاست ارتقای روستا به شهر در ایران بر مبنای راهبرد عملکردهای شهری در توسعه روستایی است و هدف آن تأمین حداقل شرایط برای روستائیان است که آنها را قادر سازد تا جوامع روستایی و منطقه‌شان را به توسعه اجتماعی و اقتصادی برسانند (کریمی و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۲). با این توصیف بررسی و ارزیابی نقش اینگونه از شهرهای

۱-۶- روش شناسی تحقیق

تحقیق حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از حیث انجام توصیفی تحلیلی است. داده‌ها با استفاده از روش اسنادی و میدانی تهیه شده‌است. در بخش اسنادی به گردآوری مبانی تئوریک موضوع و اطلاعات مورد نیاز (داده‌های آماری) پرداخته شده و روش میدانی نیز مبتنی بر روش پرسشنامه می‌باشد. جامعه آماری پژوهش هر ۱۰ روستای واقع در دهستان و نیز واحد تحلیل خانوارهای ساکن در روستاهای نمونه هستند که با استفاده از روش کوکران^۱ تعداد ۲۷۰ خانوار بعنوان نمونه آماری و به روش تصادفی طبقه‌بندی انتخاب شده‌اند. به منظور پردازش داده‌ها از روشهای آماری (توصیفی و استنباطی) استفاده شده است.

۱-۷- معرفی متغیرها و شاخص‌ها

در راستای نیل به هدف مورد نظر با بررسی و تحلیل محتوای مطالعات مربوطه تعداد ۳۹ شاخص انتخاب و با بهره‌گیری از دیدگاه ۱۵ نفر از اساتید و متخصصان حوزه مطالعات برنامه‌ریزی شهری، برنامه‌ریزی روستایی و توسعه منطقه‌ای مورد ارزیابی و نهایتاً تعداد ۳۰ شاخص تایید و در قالب ۶ معیار عمده دسته‌بندی شده‌اند. لازم به ذکر است پایایی پرسش‌نامه با بهره‌مندی از روش آلفای کرونباخ برابر ۰/۷۹۲ و نیز روایی برابر ۰/۷۳۳ محاسبه شده است.

در روستاها شده است. رضوانی و دیگران (۱۳۸۹) در مطالعه خود به این نتیجه دست یافته‌اند که ارتقای دو روستای صاحب (استان کردستان) و فیروزآباد (استان لرستان) به نقطه شهری سبب بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی این شهرها شده است. در مطالعه نصیری (۱۳۸۸) شهر بومهن توانسته در تثبیت و نگهداری جمعیت و ارائه اشتغال و امکانات و سازماندهی سکونتگاهی روستایی پیرامون خود موفق بوده است. سرایی و اسکندری ثانی (۱۳۸۶) در مطالعه خود به این نتیجه رسیده‌اند که شهر ریوش (شهرستان کاشمر) در تثبیت جمعیت، ایجاد اشتغال، امکانات و خدمات نقشی نداشته است. ایزدی (۱۳۸۰) در مطالعه خود پیرامون نقش تبدیل روستاها به شهر در استان فارس اذعان دارد که این فرآیند تا حدودی برخی از فرصت‌های شغلی در زمینه‌های اداری، تجاری و خدماتی به وجود آورده اما جامعه‌های آماری در مجموع بعد از شهر شدن نسبت به قبل از آن بیشتر مهاجر فرست بوده‌اند تا مهاجر پذیر.

۱-۵- سوال و فرضیه

این پژوهش با توجه به دیدگاه‌های که پیرامون نقش شهرهای کوچک در توسعه روستایی ارائه شده است بر آن است که این سوال کلیدی پاسخ دهد که «آیا ارتقا ایج به یک کانون شهری کوچک توانسته نقش موثری در توسعه‌ی نواحی روستایی پیرامون ایفا نماید؟»

۱. تعیین نمونه آماری بر اساس روش کوکران:

$$n = \frac{\frac{(1/96^2)(0/5)(0/5)}{(0/05)^2}}{1 + \frac{1}{900} \left(\frac{(1/96^2)(0/5)(0/05)}{(0/05)^2} - 1 \right)}$$

جدول ۱- معیارها و شاخص‌های ارزیابی نقش شهرهای کوچک در توسعه روستایی

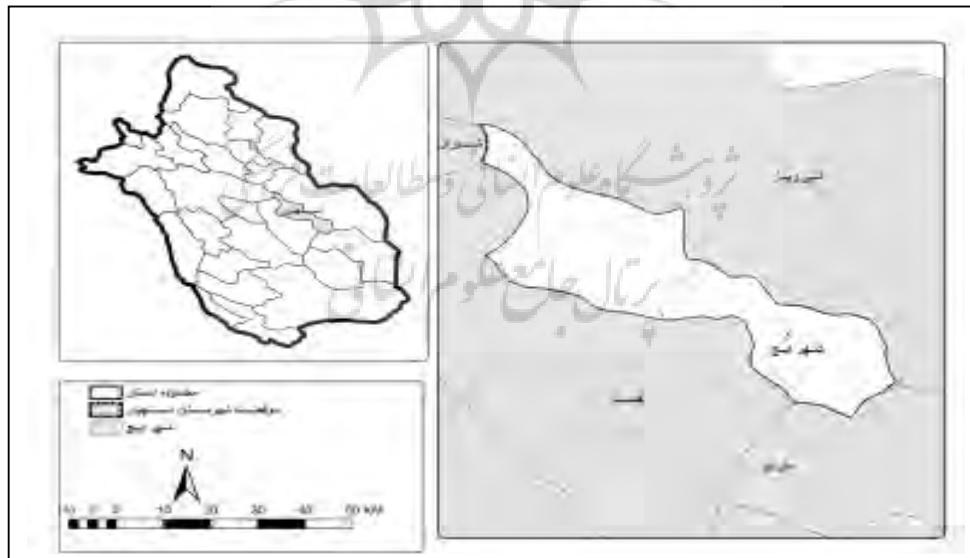
معیار	شاخص
اشتغال	ایجاد اشتغال، تنوع اشتغال، اشتغال زنان، استمرار فعالیتهای کشاورزی.
درآمد و هزینه زندگی	درآمد ساکنان محلی، کاهش فقر، بالا رفتن قیمت زمین، توانایی خانوارها در تهیه مسکن، پس انداز مناسب، هزینه زندگی.
امکانات و خدمات	خدمات رفاهی، خدمات درمانی، خدمات مالی، مراکز خرید و فروش، امکانات و خدمات ورزشی، خدمات مرتبط با نهادهای کشاورزی.
آموزش و فرهنگ	دسترسی به خدمات آموزشی، بهبود خدمات کمی و کیفی مدارس، افزایش سطح آگاهی عمومی، دسترسی به کتابخانه و روزنامه، اینترنت و....
ماندگاری و رضایتمندی جمعیت	تمایل به ماندگاری در روستا، تعلق به اجتماع، میزان مهاجرت، رضایت از زندگی.
کالبد و محیط زیست روستا	ارتباطات روستاها، توسعه زیربنایها در روستا، دسترسی به وسایل نقلیه عمومی، توجه به توسعه و عمران روستا، تغییر کاربری اراضی کشاورزی، کاهش مراجعه به مرکز شهرستان.

مآخذ: مطالعات نگارنده بر روی تحقیقات انجام شده و نتایج روش دلفی

۸-۱- محدوده و قلمرو پژوهش

دارد (شکل ۱). با استناد به آمار سال ۱۳۸۵ این دهستان دارای ۴۲۴۸ نفر جمعیت روستایی ساکن در ۳۸ آبادی دارای سکنه و نیز ۶۲۳۹ نفر جمعیت شهرنشین می- باشد.

محدوده مورد مطالعه این تحقیق روستاهای دهستان ایچ یکی از سه دهستان واقع در شهرستان استهبان می‌باشد که در شرق این شهرستان واقع گردیده و در همسایگی شهرستانهای نی‌ریز و داراب قرار

شکل ۱- موقعیت محدوده مورد مطالعه

۲- مبانی نظری

بین شهر و روستا جریان‌ات اساسی و مهمی نظیر رفت و آمد مردم، کالا و سرمایه وجود دارد (Clayton et al, 2003: 186) که در این میان شهرهای کوچک رابطه سازمان یافته شهر و روستا را حفظ می‌کنند و عوامل و شرایط لازم برای توسعه را به سهولت در حوزه‌های نفوذ روستایی انتقال می‌دهند (جمعه‌پور و دیگران، ۱۳۹۱: ۶۶). مراکز شهری متوسط و کوچک محرک‌های توسعه را به سرعت می‌پذیرند و نقش موثری در تحول سریع مناطق پیرامونی خود دارند که با توجه به اندازه و ساختارشان دارای پتانسیل مناسبی برای مقابله با مشکلات ناشی از شهرنشینی می‌باشند (Bolh, 2008: 8).

توسعه کانون‌های کوچک شهری که منتج از شهرنشینی اشاعه یافته از پایین است، راهکاری مناسبی برای توسعه کشورهای در حال توسعه است که اساس آن کمک به ایجاد فرصت‌های شغلی و توسعه ناحیه‌ای است. شهرهای کوچک به دلیل ارتباط تنگاتنگی که با حوزه نفوذ خویش دارند می‌توانند با توجه به جایگاه بازار و کارکردهای اقتصادی - اجتماعی شهر از طریق برقراری پیوندهای مستقیم با عوامل تولید و مصرف به همراه توزیع خدمات توسعه‌ای با تراوش اثرات رشد به پایین نقش مهمی را در فرایند توسعه در حیات روستاها ایفا نمایند. از اینرو این شهرها به منزله کانون ناحیه، نقش وحدت و ثبات بخشی را ایفا می‌کنند (ضیاء توانا و دیگران، ۱۳۸۹: ۴۸).

از مهمترین طرفداران نقش شهرهای کوچک و متوسط در توسعه روستایی دنیس راندینیلی است که

با همکاری رادال در سال ۱۹۷۸، با تالیف کتاب عملکردهای شهری در توسعه روستایی در این زمینه نقش موثری داشتند. آنها استراتژیهای گذشته رشد اقتصادی را با توزیع عادلانه ترکیب کردند و بعنوان کارکردهای شهری در توسعه روستایی معرفی کردند (Baresky, 2009, 88; Bromley, 1984: 379).

توجه و تاکید بر نقش شهرهای کوچک در توسعه روستایی مدت مدیدی است که در جریان بوده و از مباحث جدی در محافل علمی جهان بشمار می‌آید (Tacoli, 2003: 7). تاکنون نظرات و عقاید متفاوت و مختلفی در مورد نقش آنها در توزیع مدرنیزاسیون، اثرات آنها در توسعه مناطق روستایی، عملکرد آنها به عنوان مراکز خدمات و نیز نقش آنها در جلوگیری از مهاجرت روستایی مطرح شده است. طرفداران شهرهای کوچک، که شاید بتوان آنان را مخالفان شهرهای بزرگ نیز دانست توسعه صنعتی و کشاورزی را از یکدیگر جدا نمی‌دانند و بر اهمیت مراکز شهری کوچک به لحاظ اقتصادی تأکید می‌کنند (زبردست، ۱۳۸۳: ۲۴). نیل هنسن در بیان نقش شهرهای کوچک در توسعه ملی، شهرنشینی اشاعه یافته از پایین (سیاست از پایین) را که توسعه شهرهای کوچک و میانی در بردارد، عاملی در جهت توسعه کشورهای در حال توسعه می‌داند که هدف آن کمک به رفع نیازهای اندک روستایی در مجاورت زندگی آنان است (رضوانی و دیگران، ۱۳۸۹: ۵). شهرهای کوچک به عنوان مکان مرکزی، بیشترین روابط را با سکونتگاههای روستایی اطراف خود برقرار می‌سازند. این روابط با توجه به ارتباطات اقتصادی، حمل و نقل، حرکات جمعیتی، پیشرفت‌های تکنولوژی، ارائه خدمات، روابط اداری - سیاسی و میزان و نقش

البته موثری در راستای تدارک خدماتی همچون تامین اعتبارات و نهاده‌های کشاورزی، خدمات شهری مانند خدمات آموشی، مراقبت‌های پزشکی و نظیر آن برای روستاهای پیرامون خود ایفا می‌کنند (Chattopadhyay, 2008:9) و عده‌ای از محققان بر این باورند که برنامه‌ریزی‌های توسعه بهتر است بر اساس تاکید بر پویایی شهرهای کوچک تهیه شود، زیرا بدلیل وجود امکانات شغلی، تعلیم و تربیت و دیگر نیازهای اساسی، شهرهای بزرگ مقصد نهایی بیشتر مهاجران روستایی و مهاجران شهرهای کوچک هستند. طرفداران نظریه نقش شهرهای کوچک در امر توسعه معتقدند در صورت تامین این قبیل نیازها در شهرهای کوچک مسیرهای مهاجرتی تغییر یافته، بجای شهرهای بزرگ، شهرهای کوچک مقصد نهایی روستایی خواهد بود (شکویی، ۱۳۸۰: ۱۳). با این تفاسیر ملاحظه می‌شود که تجربیات جهانی بیانگر این واقعیت است که حل مسائل نواحی محروم روستایی، تحقق اهداف سیاست تعادل در توزیع فضایی جمعیت و توسعه مناطق، منوط به حمایت جدی از شهرهای کوچک است. این گروه از شهرها، نواحی مطلوبی به لحاظ تمرکز زدایی اداری، اقتصادی، اجتماعی و رفاهی از سطح منطقه و شهرهای بزرگ آن محسوب می‌شوند و محرک توسعه روستایی، متعادل کننده نظام اسکان جمعیت و بالاخره فراهم کننده زمینه‌های تحقق توسعه پایدارند (جمعه‌پور و دیگران، ۱۳۹۰: ۴۷).

۳- تحلیل یافته‌های

- بررسی سیر تحولات جمعیت روستایی دهستان ایچ طی سالهای ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ بیانگر آن است که جمعیت روستایی آن رشد بسیار چشمگیری داشته و نسبت به استان و نیز شهرستان در سطح بسیار بالایی

کارکردی روستاها شکل می‌گیرد و با گذشت زمان می‌تواند دچار تاثیرات و دگرگونیهای عمیقی شود. البته تاثیر شهرها در همه روستاهای تحت نفوذ به یک اندازه نمی‌باشد بلکه روستاهایی که از نظر بعد جغرافیایی به شهر نزدیکتر باشند بیشتر تحت تاثیر قرار گرفته و روستاهای دورتر از سهم کمتری برخوردار می‌شوند (نیک سرشت، ۱۳۹۱: ۵۴).

اغلب کشورهای رو به رشد معتقدند، عدم توازن و تعادل در اسکان جمعیت کشورشان ناشی از جریان نامطلوب و غیر منطقی مهاجرتها به شهرهای بزرگ است. با اطمینان می‌توان پذیرفت که شهرهای کوچک با زمینه سازی و فراهم آوردن شرایط مساعد، می‌توانند در برقراری یک نظام منظم و منطقی سلسله مراتبی از حیث جمعیت و کارکرد در یک منطقه، موفق باشند. با تقویت و توسعه این شهرها، ظرفیت پذیرش جمعیت آنها افزایش یافته و به سبب قرار گرفتن بر سر راه مهاجرهای روستایی، این جریان مهاجرتی را به سوی خود و دیگر نقاط کوچک شهری، هدایت نمایند (فنی، ۱۳۸۲: ۴۵). همچنین این شهرها نقش بسیار مهمی به عنوان مراکز رشد روستایی در روند رشد روستاها بر عهده داشته و خدماتی در زمینه ایجاد بازار، تامین نهاده‌های کشاورزی، مانند کود و ماشین آلات کشاورزی، خدمات شهری همچون امکانات آموزشی و تحصیل، مراقبت‌های پزشکی و غیره را برای حوزه روستایی خود فراهم آورند (امکچی، ۱۳۸۳: ۱۰۰).

بنابراین شهرهای کوچک به عنوان مراکز توسعه روستایی و هماهنگ کننده توسعه شهری و روستایی و حلقه اتصال فضاها روستایی با شبکه شهری قلمداد می‌شوند (نوری و دیگران، ۱۳۸۸) و نقش مناسب و

زنان تشکیل داده اند که در مجموع متوسط سنی آنها برابر ۳۸/۹ سال می‌باشد. از نظر تحصیلات بیشترین تعداد نمونه دارای تحصیلات متوسطه (۳۶/۳ درصد) و از لحاظ وضعیت شغلی بیشترین آنها در بخش کشاورزی (۴۹/۳ درصد) فعالیت داشته‌اند.

- به منظور تبیین نقش ارتقاء ایج به شهر بر توسعه نواحی روستایی دهستان مورد مطالعه شاخص-ها در ۶ گروه دسته بندی و مورد مطالعه قرار گرفته شد. همانطوریکه در جدول ۴ آورده شده، نتایج توصیفی نشان می‌دهد که مقدار میانگین حاصل از کلیه شاخص برابر ۳/۱۳ با انحراف معیار ۰/۴۵ محاسبه شده است که در بین شاخص‌های مورد مطالعه بالاترین ارزش میانگین به ترتیب مربوط به شاخصهای کالبد و محیط زیست روستا (میانگین برابر ۳/۶۱ و انحراف معیار ۰/۷۳) و شاخص ماندگاری و رضایت‌مندی جمعیت (میانگین برابر ۳/۵۴ و انحراف معیار ۰/۸۶) و کمترین ارزش میانگین را به ترتیب شاخص‌های آموزش فرهنگ (میانگین برابر ۲/۴۸ و انحراف معیار ۰/۷۶) و امکانات و خدمات (میانگین ۲/۶۸ و انحراف معیار برابر ۰/۸۴) بخود اختصاص داده اند.

جدول ۴- یافته‌های توصیفی نظرات نمونه آماری به

تفکیک شاخص‌های مورد مطالعه

شاخص	میانگین	انحراف معیار
اشتغال	۳/۳۲	۰/۷۳
درآمد و هزینه زندگی	۳/۱۸	۰/۷۹
امکانات و خدمات	۲/۶۸	۰/۸۴
آموزش و فرهنگ	۲/۴۸	۰/۷۶
ماندگاری و رضایت‌مندی جمعیت	۳/۵۴	۰/۸۶
کالبد و محیط زیست روستا	۳/۶۱	۰/۷۳
کل	۳/۱۳	۰/۴۵

مآخذ: نتایج یافته‌های میدانی و محاسبات نگارنده

قرار دارد. همچنین رشد جمعیت شهر ایج طی مقاطع مورد بررسی برابر ۲/۶ است که در مقایسه با رشد ۰/۷۳ جمعیت شهری شهرستان افزایش را نشان می‌دهد (جدول ۲). همچنین بررسی وضعیت اشتغال در روستاهای دهستان ایج نشان می‌دهد که هرچند تعداد شاغلین در سال ۱۳۸۵ در مقایسه با سال ۱۳۷۵ رشد ۵/۱ درصدی داشته اما نرخ رشد با کاهش روبرو بوده و در تناظر با آن نرخ بیکاری افزایش یافته است. در همین ارتباط بررسی بار تکفل در نواحی روستایی نشان می‌دهد که این شاخص کاهش یافته است (جدول ۳).

جدول ۲- تحولات جمعیت روستایی در سطح استان

فارس، شهرستان استهبان و دهستان ایج (۸۵-۱۳۷۵)

سال	استان فارس	شهرستان استهبان	دهستان ایج	شهر ایج
۱۳۷۵	۱۵۹۸۹۱۳	۱۹۴۸۶	۳۲۹۰	۵۷۸۳
۱۳۸۵	۱۶۵۰۶۱۴	۲۱۰۷۵	۴۲۴۸	۶۲۳۹
نرخ رشد	۰/۳	۰/۷۳	۲/۶	۰/۸

مآخذ: مرکز آمار ایران (۱۳۷۵ و ۱۳۸۵) و محاسبات نگارنده

جدول ۳- وضعیت اشتغال و بار تکفل در دهستان ایج

(۸۵-۱۳۷۵)

سال	۱۳۸۵	۱۳۷۵
جمعیت ۱۰ سال و بیشتر	۳۶۳۲	۲۳۴۴
جمعیت فعال	۱۴۲۵	۷۷۴
شاغل	۱۲۵۹	۷۵۵
بیکار	۱۶۶	۱۹
نرخ اشتغال	۸۸/۳۵	۹۷/۵۵
بار تکفل	۲/۳	۳/۳

مآخذ: مرکز آمار ایران (۱۳۷۵ و ۱۳۸۵) و محاسبات نگارنده

- یافته‌های توصیفی مبتنی بر روش میدانی مربوط به ویژگیهای پاسخگویان نشان می‌دهد از مجموع ۲۷۰ نفر نمونه آماری، ۹۴/۴۴ درصد مرد و ۵/۵۶ درصد را

به نقطه شهری، توانسته نقش موثری بر توسعه روستاهای دهستان مورد مطالعه ایفا نماید.

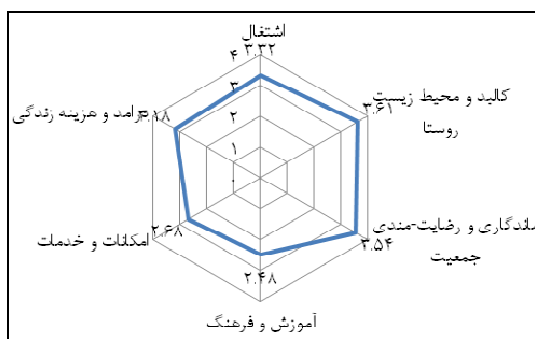
- یافته‌های تحلیلی مربوط به وجود و یا عدم وجود تفاوت بین روستاها در شاخص‌های مورد مطالعه بر اساس روش تحلیل واریانس یکطرفه همانطوریکه در جدول ۶ مشاهده می‌شود، با توجه به اینکه مقدار P کمتر از ۰/۰۵ محاسبه شده است این نتایج بیانگر وجود تفاوت معنادار در تمامی شاخص‌های مورد مطالعه در روستاها می‌باشد.

جدول ۵- نتایج تحلیلی پژوهش بر اساس آزمون T تک

نمونه ای

معیار	آماره T	میانگین	سطح معناداری	حد متوسط
اشتغال	۷/۰۸۳	۱۳/۲۷	۰/۰۰۱	۱۲
درآمد و هزینه زندگی	۳/۷۲۸	۱۹/۱۱	۰/۰۰۱	۱۸
امکانات و خدمات	-۶/۱۶۰	۱۶/۱	۰/۰۵۱	۱۸
آموزش و فرهنگ	-۱۱/۰۷۵	۹/۹۴	۰/۰۰۱	۱۲
ماندگاری و رضایت- مندی جمعیت	۱۰/۴۳۵	۱۴/۱۸	۰/۰۰۱	۱۲
کالبد و محیط زیست روستا	۱۳/۴۳۱	۲۱/۵۷	۰/۰۰۱	۱۸
کل	۵/۱۲۶	۹۴/۱۵	۰/۰۰۱	۹۰

مأخذ: نتایج یافته‌های میدانی و محاسبات نگارنده

شکل ۱- وضعیت شاخص‌های مورد مطالعه در روستاها

- تحلیل نقش ارتقاء ایچ به نقطه شهر بر توسعه روستایی با استفاده از آزمون T تک نمونه ای انجام شده که نتایج حاصله همانطوریکه در جدول ۵ آورده شده است نشان می‌دهد که این فرآیند در توسعه روستاها در شاخص‌های اشتغال، درآمد و هزینه زندگی، ماندگاری جمعیت و کالبد و محیط زیست روستا موثر و در دو شاخص دیگر یعنی امکانات و خدمات و آموزش و فرهنگ چندان موثر نبوده است. در همین رابطه با توجه به مقدار t که انحراف از حد متوسط را نشان می‌دهد ملاحظه می‌گردد که بیشترین و کمترین نقش مربوط به شاخص‌های کالبد و محیط زیست روستا و نیز شاخص آموزش و فرهنگ می‌باشد. در مجموع مقدار ($P \text{ value} < 0.05$) محاسبه شده و مقدار آماره t و نیز حد متوسط در مجموع شاخص‌های مورد مطالعه بیانگر آنست که ارتقاء ایچ

جدول ۶- آزمون تحلیل واریانس بین شاخص‌های مورد مطالعه در پژوهش

شاخص	سطح معناداری	جمع مجذورات		میانگین مجذورات	
		بین گروهی	درون گروهی	بین گروهی	درون گروهی
اشتغال	۰/۰۰۱	۲۵۱/۶۴۴	۲۰۹۸/۰۷۴	۳۷/۹۶۰	۸/۰۷
درآمد و هزینه زندگی	۰/۰۰۱	۲۴۳۶/۵۳۳	۳۷۵۹/۳۳۳	۲۷۰/۷۲۶	۱۴/۴۵۹
امکانات و خدمات	۰/۰۰۱	۱۳۵۵/۹۴۴	۵۶۰۶/۷۴۱	۱۵۰/۶۶	۲۱/۵۶۴
آموزش و فرهنگ	۰/۰۰۱	۳۸۹/۰۵۲	۲۱۲۲	۴۳/۲۲۸	۸/۱۶۲
ماندگاری و رضایت- مندی جمعیت	۰/۰۱۵	۳۳۶/۸۷۴	۲۹۲۶/۵۹۳	۲۶/۳۱۹	۱۱/۲۵۶
کالبد و محیط زیست روستا	۰/۰۰۱	۵۹۸/۴۵۹	۴۵۳۳/۷۰۴	۶۶/۴۹۵	۱۷/۴۳۷
کل	۰/۰۰۱	۱۵۳۹۲/۸۵	۳۲۰۸۸/۵۲	۱۷۱۰/۳۱۶	۱۲۳/۴۱۷

مأخذ: نتایج یافته‌های میدانی و محاسبات نگارنده

جدول ۸- ضریب همبستگی بین ارتباط با شهر و ارزیابی از نقش شهر

میزان مراجعه و ارتباط با شهر	ارزیابی از نقش شهر ایچ	
۰/۱۸۵	میزان همبستگی	رضایت مندی از شهر شدن ایچ
۰/۰۰۲	سطح معناداری	ایچ
۰/۶۳۸	میزان همبستگی	
۰/۰۰۱	سطح معناداری	

مأخذ: محاسبات نگارنده

۴- نتیجه‌گیری

طی دهه‌های اخیر در پی سیاست تبدیل روستاها به شهر بسیاری از نقاط روستایی کشور به کانونهای کوچک شهری ارتقاء یافته‌اند. در همین ارتباط مرور مبانی نظری نشان می‌دهد که در ادبیات توسعه که شهرهای کوچک بعنوان حد فاصل شهرهای بزرگ و نقاط روستایی بشمار می‌آیند و امکانات و خدماتی را به نواحی روستایی پیرامون خود ارائه می‌دهند و به منزله مراکز توسعه روستایی و هماهنگ کننده توسعه شهری و روستایی و حلقه اتصال فضاهای روستایی با شبکه شهری قلمداد می‌شوند. بر همین اساس در این پژوهش به بررسی نقش شهر کوچک ایچ - که در سیاست تبدیل روستاها به شهر به نقطه شهری تبدیل شده - در توسعه نواحی روستایی دهستان ایچ پرداخته شد. نتایج بدست آمده نشان می‌دهد سوازی رشد جمعیت شهر ایچ که در مقایسه با مقطع قبل از شهر شدن افزایش داشته، رشد جمعیت روستایی دهستان هم نسبت به مقطع قبل از شهر شدن از رشد چشمگیری برخوردار بوده است. همچنین نتایج حاصل از مطالعات میدانی نشان داد که شهر شدن ایچ در توسعه چهار شاخص اشتغال، درآمد و هزینه زندگی، ماندگاری جمعیت و کالبد و محیط زیست در نواحی روستایی موثر و در دو شاخص دیگر یعنی

- بررسیهای انجام شده مربوط به میزان ارتباط و مراجعه نمونه آماری با شهر ایچ نشان می‌دهد که ۷۲/۶ درصد آنها ارتباط و مراجعه شان به شهر زیاد بیان کرده‌اند (جدول ۷). در همین رابطه بررسی رابطه بین میزان ارتباط و مراجعه ساکنان به شهر ایچ و ارزیابی آنها از نقش این شهر در ارتقاء شاخص‌های مورد مطالعه پژوهش نشان می‌دهد که بین میزان ارتباط و ارزیابی آنها رابطه معنادار آماری مستقیمی وجود دارد، بعبارتی با افزایش میزان ارتباط و مراجعه، ارزیابی از نقش و عملکرد شهر مورد مطالعه افزایش می‌یابد (جدول ۸). همچنین بررسیها در ارتباط با رضایت مندی پاسخگویان از شهر شدن ایچ حاکی از آنست که ۵۸/۵ درصد آنها رضایت زیاد و خیلی زیاد دارند. بررسی رابطه بین رضایت مندی آنان و میزان ارتباطشان با شهر نشان از وجود رابطه معنادار مستقیم آماری دارد (جدول ۷ و ۸).

جدول ۷- میزان مراجعه و ارتباط با شهر و رضایت از شهر شدن ایچ از دیدگاه پاسخگویان (درصد)

میزان	میزان ارتباط با شهر	رضایت از شهر شدن
خیلی کم	۷	۱۳
کم	۱۲/۶	۱۴/۴
تاحدودی	۷/۸	۱۴/۱
زیاد	۳۲/۲	۳۲/۲
خیلی زیاد	۴۰/۴	۲۶/۳
میانگین	۳/۸۶	۳/۴۴

مأخذ: مطالعات میدانی نگارنده

برخی از مطالعات داخلی اشاره نمود که در آنها عدم موفقیت سیاست گذار از روستا به شهر و نقش آن در توسعه نواحی روستایی پیرامون مورد تأیید قرار گرفته است (سرایبی و دیگران ۱۳۸۶ کریمی و دیگران ۱۳۹۱). لذا پیشنهاد می‌گردد در تبدیل روستاها به شهر به عوامل و مولفه‌های تأثیر گذار در بعد زمان و مکان توجه بیشتری شود.

منابع

امکچی، حمیده (۱۳۸۳)، شهرهای میانی و نقش آنها در چارچوب توسعه ملی، انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، چاپ اول.
جمعه پور، محمود، رشنودی، بهزاد (۱۳۹۰)، بررسی نقش شهرهای کوچک در توسعه مناطق روستایی پیرامون با تأکید بر کیفیت زندگی مورد مطالعه دهستان فیروزآباد شهرستان سلسله، فصلنامه توسعه روستایی، شماره اول، صص ۶۴-۴۵.
حسین‌آبادی، مصطفی، پورطاهری، مهدی، محیط سکه روانی، اصغر (۱۳۹۱)، تحلیلی بر نقش شهرهای کوچک در توسعه اقتصادی - اجتماعی روستاهای پیرامون مطالعه موردی شهرستان قیروکارزین، فصلنامه مطالعات شهری و منطقه‌ای، شماره ۱۳، صص ۱۲۶-۱۱۵.

رضوانی، محمدرضا، منصورریان، حسین و احمدی، فاطمه (۱۳۸۹)، ارتقای روستاها به شهر و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی مطالعه موردی شهرهای فیروزآباد و صاحب در استانهای لرستان و کردستان، فصلنامه پژوهشهای روستایی، شماره اول، صص ۶۵-۳۳.

امکانات و خدمات و آموزش و فرهنگ نقش قابل ملاحظه‌ای نداشته است. همچنین در ارتباط با شاخص اشتغال نتایج حاصل از مطالعات میدانی با مطالعات اسنادی در تناظر بود. در مجموع در بین شاخص‌های مورد مطالعه بیشترین و کمترین تأثیر مربوط به شاخص‌های کالبد و محیط زیست روستا و نیز شاخص آموزش و فرهنگ بود. بر اساس آزمون تحلیل واریانس یک طرفه مشخص شده تفاوت معناداری بین روستاهای دهستان از لحاظ شاخص‌های مورد مطالعه وجود دارد. از دیگر نتایج این پژوهش، وجود رابطه معنادار مستقیم آماری بین میزان ارتباط جامعه آماری با شهر و ارزیابی آنها از نقش شهر از یک طرف و وجود رابطه معنادار مستقیم با رضایت مندی آنها از شهر شدن ایچ از طرف دیگر بود.

در مجموع نتایج نشان داد که در پی سیاست ارتقاء روستاها به شهر، ایچ بعنوان یک کانون کوچک شهری توانسته نقش موثری بر توسعه نواحی روستایی دهستان مورد مطالعه داشته باشد که نتایج این پژوهش با یافته‌های تحقیقات یون (۲۰۰۸)، لیگاله (۱۹۸۲)، نیک‌سرشت و دیگران (۱۳۹۱)، ایزدی (۱۳۸۰)، جمعه پور و دیگران (۱۳۹۰) همسویی دارد.

۵- پیشنهادها

تعمیم نتایج این تحقیق و قبول این نکته که سیاست ارتقای روستاها به شهر در تمامی مناطق و البته زمانها می‌تواند توسعه نواحی روستایی را به همراه داشته باشد منطقی و قابل قبول نمی‌باشد و این موضوعی است که توسط هیندرینک و تیتوس (۲۰۰۲)، ساترثوایت و تاکولی (۲۰۰۳) و تاکولی (۲۰۰۶) [به نقل از کریمی و دیگران ۱۳۹۱] مبنی بر تعمیم ندادن نقش مثبت این شهرها و نوشدارو نبودن آنها در رفع مشکلات مورد تأکید واقع شده است. در همین ارتباط می‌توان به

- زبردست، اسفندیار (۱۳۸۳)، اندازه شهر، انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، چاپ اول.
- سرای، محمدحسین، اسکندری ثانی، محمد (۱۳۸۶)، تبدیل روستاهای بزرگ به شهرهای کوچک و نقش آنها در تعادل بخشی ناحیه‌ای مورد: ریوش (شهرستان کاشمر)، فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره ۱۰، صص ۱۸۲-۱۶۵.
- شکویی، حسین (۱۳۸۰)، دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری، انتشارات سمت.
- ضیاء توانا، محمدحسن، شمس‌الدینی، علی (۱۳۸۹)، کارکردهای شهری در توسعه روستایی، مورد نورآباد و روستاهای پیرامون، فصلنامه جغرافیای انسانی، شماره ۳، صص ۶۰-۴۵.
- فنی، زهره (۱۳۸۲)، شهرهای کوچک رویکردی دیگر در توسعه منطقه‌ای، انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور، چاپ اول.
- کریمی، بهرام، بدری، سیدعلی، سلمانی، محمد و قدیری معصوم، مجتبی (۱۳۹۱)، ارزیابی تاثیر ارتقای روستاها به شهر در توسعه مناطق کوهستانی از دیدگاه مردم محلی، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، شماره ۳، صص ۳۱-۱.
- نوری، هدایت اله، حسینی ابری، سید حسن و خادمی، حسین (۱۳۸۸)، نقش شهرهای کوچک در تعادل بخشی نظام سکونت گاهی استان یزد، فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره ۱۳، صص ۷۷-۶۱.
- نیک سرشت، مهدی، دادورخانی، فضیله، رستمی، شاه بختی، شوهانی نژاد، معصومه (۱۳۹۱)، تحلیل و ارزیابی کارکرد شهرهای کوچک در توسعه روستاهای پیرامونی (نمونه موردی شهر سرابله
- شهرستان شیروان چرداول)، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، شماره ۷، صص ۶۴-۵۳.
- نصیری، اسماعیل (۱۳۸۸)، بررسی تاثیر شهرهای کوچک در سازماندهی نظم فضایی مطالعه موردی، شهر بومهن، فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، صص ۴۲-۲۷.
- Baresky, F., (2009) Urban planning in small towns and rural Area. Routledge, London.
- Bloh, Hannah, V., (2008), Small Towns as Interfaces for Interaction, Exchange and Transition in Vietnam, Institute of Southeast Asian Studies II, University of Passau, Germany.
- Bromley, R., (1984), Market Center Analysis in The Urban Function in Rural Development. In H.D. Kammier and P.J. Swan (eds). Equity With Growth? Bangkok: Asian Institute of Technology.
- Chattopadhyay, Basudha, (2008), Public Policy and Sustainable Development of Small Towns in India: A Review, National Institute of Urban Affairs, New Delhi.
- Clayton, B. D, Dent, D. and Dubois., (2005), Rural Planning in Developing Countries, Earthscan Publication Ltd London.
- Hinderink, J., and Titus, M., (1998) Paradigms of Regional Development and the Role of Small Centers, Thela Thesis, Amsterdam.
- Hinderink, J. and, Titus, M., (2002), Small Towns and Regional Development: Major Findings, Urban Studies, Vol. 39, No. 3, PP. 379-391.
- Owun, G., (2008): The role of small towns in regional development and poverty reduction in Ghana, International Journal of urban and Regional Research, Vol. 32, pp. 453-472.
- Tacoli, C., (2003), The links between urban and rural development, Environment and Urbanization, Vol. 15, No. 1, April. pp. 3-12.
- Tuerah, N., (1997), Rural-Urban Linkages and Development: A Case Study Of north Sulwest, Indonesia, The University Of British Columbia.